

**A Mobil játéktár működése és eredményei
Esettanulmány két menekültszálló foglalkozásainak
tapasztalataiból**

Dr. Kovács Ivett Judit és Cs. Czachesz Erzsébet

Kutatási beszámoló

2024.10.31. Budapest.

A Mobil játéktár működése és eredményei

Esettanulmány két menekültszálló foglalkozásainak tapasztalataiból

Kutatási beszámoló

Készítette: Dr. Kovács Ivett Judit és Cs. Czachesz Erzsébet

2024.10.31. Partners Hungary Alapítvány. Budapest

A kutatás az UMGYEB-2024-08 projekt keretében készült, mely a UNICEF Regionális Ukrán Menekültprogram Magyarországi Irodája által biztosított forrásokból, Budapest Főváros **Önkormányzata által meghatározott feltételekkel a Fővárosi Szociális Közalapítvány által kiírt** és lebonyolított "Ukrajnából menekült gyermekek ellátása és befogadása" nevű koragyermekkorai ellátást támogató pályázat keretében valósulhatott meg.

Tartalom

Bevezetés	4
Kontextus	5
A menekültek helyzete Magyarországon.....	5
A Mobil játéktár	8
A kutatás	11
A feltáró kutatás célja.....	11
Kutatási kérdések	11
A kutatási eszközök és a kutatás folyamata	11
A kutatási minta.....	12
Eredmények	15
(1) Milyenek voltak a gyermekek játékkal kapcsolatos élményei Ukrajnában?	15
(2) Mivel és hogyan játszanak a gyerekek a Játéktárban?.....	16
(3) Mit szeretnek a gyerekek, szülők, szakemberek a Játéktárban?	17
(4) Mennyiben valósul meg a szülői részvétel?.....	20
(5) Milyen változtatásokról lehetne még jobb a szolgáltatás?.....	21
(6) Miért fontos a Játéktár rendszeres érkezése?	22
Összegzés	24
Konklúzió.....	26
Felhasznált irodalom	27

Bevezetés

*„Azt mondták a tanárok is, hogy nagyon sokat fejlődtek a gyerekeim.
Nagyon okos ember volt, aki ezt kitalálta.”
(részlet egy szülői válaszból)*

Több millió ember kényszerült elhagyni az otthonát azóta, hogy az orosz hadsereg 2022 februárjában megtámadta Ukrajnát. Sokan közülük, elsősorban azok, akik tartalék forrásokkal vagy kiterjedt szociális hálóval rendelkeztek, csupán keresztül haladtak Magyarországon, így jellemzően a kárpátaljai magyar anyanyelvű romák maradtak a magyar határokon belül. Hivatalos statisztikák hiányában csupán becslésekre hagyatkozhatunk a civil szervezetek és a menekültszállók adatai alapján, melyek szerint több ezer roma menekült tartózkodhat Magyarországon. Számuk – a menekültek ellátásáról szóló kormányrendelet¹ júniusi módosítása következtében – napról napra változhat, ahogy a kiköltöztetések miatt lakhelyük is, még a korábbinál is átmenetibb jelleget öltött. A magyar társadalomban jelenlévő etnikai diszkrimináció és rasszizmus tovább mélyíti marginalizált helyzetüket. A mai Magyarországon elsősorban a civil szektorra, az egyházakra és az önkormányzatokra hárul a feladat, hogy segítse ezekben a családoknak, egyéneknek a befogadását, beilleszkedését, minél gyorsabb munkaerőpiaci integrációját², melyhez nagymértékű nemzetközi humanitárius forrásokból származó anyagi forrást használnak fel.

A kisgyermekkel érkező családok magyarországi mindennapjainak egyik legnehezebb kihívását a gyermekek oktatási intézményi integrációja okozza. A magyar szabályozás szerint a szülők kötelessége a 3. életévét betöltött gyermeket óvodába járatni, a 6. életévét betöltött gyermeket iskolába vinni. Ez a menedékes, menekült és kettős állampolgárságú családok esetében is fennálló kötelesség³. A jogszabálynak eleget tenni azonban a legtöbb család számára komoly kihívást jelent, melynek hátterében komplex problémahalmaz húzódik meg. A gyermekek tanulási folyamatainak, beilleszkedésének sikeressége sok esetben erős támogatást kíván az oktatási intézményeken belül és kívül dolgozó szakemberektől, melynek megvalósítása anyagi finanszírozást és szakmai hozzáértést követel. A *Játékkal a befogadásért* módszerrel dolgozó Mobil Játéktár szolgáltatás a sérülékeny helyzetben lévő gyermekek inklúzióját segítő eszköz. Esettanulmányunkban a Kárpátaljáról menekült, magyar anyanyelvű, menekültszállókon élő romákat látogató Játéktár működését és eredményességét kívánjuk vizsgálni.

¹ 104/2022. (III. 12.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt a szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófa tekintettel érkező személyek elhelyezésének támogatásáról és az azzal kapcsolatos egyéb intézkedésekről

² Romaversitas Alapítvány, 2023

³ <https://safeinhungary.gov.hu/hu/stay/education/>

Kontextus

A menekültek helyzete Magyarországon

A Kárpátaljáról érkezett magyar anyanyelvű romák társadalmi integrációjának támogatása - speciális helyzetük folytán - különleges eljárásokat kíván. A vizsgálat eszközeinek és eredményeinek értelmezéséhez szükséges röviden felvázolnunk korábbi és jelenlegi élethelyzetük jellemző vonásait, kifejezetten a kisgyermekek mindennapi életére fókuszálva.

Az „otthon”, ahonnan érkeznek

A menekültekkel dolgozó civilek beszámolói alapján, melyet a Romaversitas 161 interjút tartalmazó kutatása is megerősített⁴, a Magyarországon menekülteként élő roma családok Kárpátalján zömében a városok peremén telepeken, úgynevezett „cigánytáborokban” éltek, melyet több esetben, például Beregszászon fallal is elkerítették a város többi részétől – „egyfajta zárványszerű társadalmi vákuumban élnek, nagyban az ukrán állam fennhatóságán kívül”⁵. Ezekben az olykor 6-7.000 fő lélekszámú szegregátumokban sok esetben nincs vezetékes víz és gáz, csatornarendszer, aszfaltos út, a családok lakhatási körülményei nem megfelelőek. A telepek az óvodától, iskolától, orvosi rendelőtől távol esnek, szinte teljesen kiszorulva ezáltal a helyi intézményi infrastruktúrából. A kárpátaljai romák a kisebbség kisebbségeként éltek: magyar kisebbség voltak az ukránok között és cigány kisebbség a magyarok között (Rész, 2023).

A Kárpátaljára egyébként is jellemző fejletlen infrastrukturális ellátottság, magas munkanélküliségi arány a roma családokat még erősebben sújtja az etnikai csoportok közötti feszültségek és szegregált helyzetük folytán⁶. A roma férfiak kiszorulnak munkaerőpiacról, ennek következtében sokan már a háború kitörése előtt Magyarországon dolgoztak szakképesítést nem igénylő ipari és építőipari ágazatokban⁷.

A gyerekek jelentős része szegregált iskolába volt beíratva, ahol eleve alacsonyabb minőségű oktatásban részesültek, ráadásul a családok beszámolói szerint az iskolába való tényleges bejárást nem ellenőrizték, nem szankcionálták, nem jelentkezett valós elvárásként a szülők és gyerekek felé. Az elvárás hiánya gyakran találkozott az iskolába járás alapvető feltételeinek hiányával (nem megfelelő öltözet, kísérő hiánya stb.), illetve a gyerekek életkorának előrehaladtával a család szükségleteivel, életmódjával is összeütközésbe került (például a fiúkra munkaerőként volt szükség, a lányok sokszor fiatalon vállalnak gyereket).

⁴ Romaversitas, 2022

⁵ Rész, 2023, p.5

⁶ Braun et al, 2010

⁷ Karácsony, Kincses, 2010

Az „otthon”, ahol most élnek

A Magyarországon nagyrészt intézményes keretek között (kollégiumokból, hajléktalanszállókból, idősotthonokból stb. átalakított szállásokon) elhelyezett roma családok a kárpátaljai otthonukhoz képest jelenleg egyértelműen komfortosabb körülmények között élnek – fűtéssel, folyó vízzel, konyhával, fürdőszobával rendelkező téglapépületekben –, de jellemzően egyetlen szobában él az esetleg többgenerációs család összes tagja, sok emberrel közösen szűk térben, számukra kezdetben ismeretlen szabályok között. A szülők és a gyermekek számára is minden új, idegen és kissé félelmetes, miközben az Ukrajnában maradt családtagok miatti folyamatos szorongásban élnek. Az inklúzió alapját jelentő valódi kapcsolatteremtés mindkét részről kihívásokkal teli, ahogy az egyik szállón dolgozók beszámolója is mutatja: *„azzal kellett szembesülnünk, hogy az általunk gondozott csoport életmódját, kultúráját, stratégiáit és motivációit – hiába a nyelvazonosság, hiába a hagyományos roma kultúra vagy a mindenkori szegénykultúra valamekkora közös része – jobbra nem ismerjük”*⁸.

Az óvodai/iskolai sikeresség első nehézségét az **intézménybe való bekerülés** jelenti. A gyerekek mindennapjait, óvodai, iskolai részvételüket is jelentős mértékben meghatározza a szülők attitűdje, mentális állapota. Az Ukrajnában a többségi magyar társadalom részéről megtapasztalt kirekesztés és az **intézmények iránti bizalmatlanság** alapélmény a kárpátaljai romák számára, ami Magyarországon tovább terhelődik a kényszerű menekülés traumáján túl az idegenség-érzéssel és a „befogadott/megtűrt” helyzet szomorúságával, időnként megalázottságával.

A szülők, elsősorban az anyák, akik a legtöbb időt töltik a gyermekeikkel, igyekeznek óvni/védeni őket, szívesebben tartják maguk mellett, főleg a kisebb, óvodáskorú gyerekeket. A szülőknek az oktatási intézményekkel kapcsolatos ambivalens érzései saját kellemetlen élményeikből fakadnak, amelyektől szeretnék megóvni a gyerekeket. A gyerekek is osztják a szülők szorongását⁹, így az óvodába/iskolába küldés megterhelő, bonyolult érzelmi folyamat mindannyiuk számára.

A magyar oktatási rendszerben való részvétel a gyermekek 3 és 16 éves kora között szankcionált kötelezettség. A jogszabálynak eleget tenni azonban sok esetben **nehézségekbe ütközik már a beiratkozási folyamat adminisztrációs eljárása** során. Egyrészt az alacsony iskolázottságú, gyakran írástudatlan szülők számára teljesíthetetlen akadályt jelent a beiratkozás **bonyolult adminisztrációs feladata**, szociális munkások vagy más segítők asszisztenciájára van szükségük hozzá, de az együttműködésüket jelentősen befolyásolja a családok irántuk érzett bizalma vagy bizalmatlansága. Sem a szülők, sem az intézmények nincsenek tisztában a jogaikkal és kötelességeikkel, így gyakran olyan iratok hiányára hivatkozva utasítják el a körzetes óvodák, iskolák a gyerekek felvételét, amelyekkel nem is kell rendelkeznie a szülőknek (pl. lakcímkártya). További nehézséget okoz, hogy sok családnak lakhelyet kell változtatnia vagy hosszabb időre vissza-visszatérnek Ukrajnába, ami tovább bonyolítja az adminisztrációt és közben kicsúszhatnak a hatóságok látóteréből is. A szállón dolgozó szociális munkások utolsó eszközként fenyegetésekkel igyekeznek rávenni a szülőket arra, hogy iskolába engedjék/küldjék a gyerekeket, a gyermekek védelembe vételét vagy a szállóról elküldést használva lehetséges szankcióként. Ugyan a fenyegetések háttérben

⁸ Rész, 2023

⁹ Forray, 1997, 2020

feltételezhetően elsősorban jószándék és a családok miatti aggodalom húzódik meg, sok szülő panaszkodik a szociális munkások nem empátikus, paternalista hozzáállására, és nem csupán az oktatási kérdések kapcsán. Annak ellenére, hogy a jogszerűen Magyarországon tartózkodó ukrán menekült gyermekekre is vonatkozik az óvoda/iskolakötelezettség jogszabálya, a civil segítők beszámolóí szerint a **gyermekvédelem szemet huny a távolmaradásuk felett**.

Az óvodai/iskolai sikeresség további nehézségeit az intézményben töltött mindennapok oktatási, adminisztrációs és szociális problémái jelentik. A magyar iskolába történő átlépést nehezíti a tananyag különbözősége, sőt a tantárgyak eltérése is. Az előbbieken túl, az intézményekbe beíratott kárpátaljai roma gyerekek **tantárgyi tudása jelentősen elmarad** a magyar rendszerben tanult gyerekéihez képest részben azért, mert Kárpátalján teljesen **eltérő tananyagot tanultak**, másrésről viszont a Covid járvány okozta lezárások alatt sok kisgyermek technikai eszköz hiányában sem vett részt online oktatásban. Ezt a helyzetet tovább súlyosbította az a néhány hónap, illetve gyakran akár egy-másfél év **kimaradás az iskolából és a tanulásból**, ami a Magyarországra érkezésüktől a rendszeres intézménybe járásukig eltelt. (A Romaversitas kutatása szerint 2022-ben az adatközlők gyerekeinek csupán 41%-a járt óvodába, iskolába.) A Gyáli úti menekültszállón végzett kutatás szerint „*a gyerekek készség szintje nagy általánosságban évekkal maradt el a tényleges életkor alatt. Az, hogy egy nyolcadikos gyerek írás, olvasás vagy számolási készségei praktikusán egy második-harmadik osztályos tanuló érettségének felelnek meg, teljesen átlagosnak mondható.*”¹⁰ Mindezek következtében jellemző gyakorlat az intézményekben, hogy a menekült gyerekeket **alacsonyabb osztályba sorolják**, illetve az iskolaköteles gyermeket még az óvodában tartják, mely azzal jár, hogy a gyerekek nem a kortársaikkal kerülnek egy csoportba/osztályba, amit a szülők és a gyerekek gyakran sérelmesnek érznek, és ami tovább nehezíti beilleszkedésüket. Egy 2023-as felmérés és kutatási beszámoló szerint az általános iskolás menekült gyermekek 61%-át sorolták alacsonyabb osztályba¹¹. Gyakori nehézség továbbá, hogy távol van az óvoda, iskola a menekültszállóktól, és nincs, aki a gyermekeket elkísérje.

A kárpátaljai roma gyerekek a fent taglalt okokból kifolyólag otthon nem voltak hozzászokva a rendszeres iskolába járáshoz, a szülők eleinte, ahogyan otthon, úgy Magyarországon sem követelték meg ezt. Az iskolai osztályok elvégzéséhez nem kapcsolódott érték a szemükben, mivel Kárpátalján a roma családok többnyire nagyfokú kirekesztettségben élt, nem láttak példákat arra, hogy az oktatás előnyt jelentene a munkaerőpiacon vagy a társadalmi előrelépés szempontjából, nem voltak előttük szerepmodellek, elképzelhetetlennek tartották, hogy a gyermekeik más életkörülmények között nőjenek fel. A szülők szeretnék megóvni gyermekeiket a Kárpátalján már megtapasztalt kirekesztettség-érzéstől, számukra sokkal fontosabb, hogy a gyermek általában, és itt is boldog legyen, ne érje bántódás¹².

A gyermekek óvodai, iskolai mindennapjainak eredményességét mind a tanulási folyamatuk, mind a beilleszkedésük szempontjából az előbbieken kívül, még számos rajtuk kívül álló faktor is befolyásolja. A magyar ajkú ukrán menekült gyermekek esetében megfigyelhető a határon túlról érkező magyar anyanyelvű gyerekek magyarországi oktatása során jellemző gyakorlat alkalmazása, mely teljes mértékben figyelmen kívül hagyja a kárpátaljai és a magyarországi **nyelvhasználat jól dokumentált különbségeit**. Az eltérő nyelvhasználat sajátosságai

¹⁰ Rész, 2023, p.11

¹¹ Édua, 2023

¹² Édua, 2023

stigmatizálóak lehetnek a gyermekek (családok) számára és sok esetben a megértést is nehezíthetik, ellehetetleníthetik¹³.

A gyermekek sokféleségéhez alkalmazkodó adaptív tanulási környezet kialakítása az egyébként is túlterhelt pedagógusok feladata lenne, mely új, ismeretlen kihívásokat jelent számukra. Az Édua projekt 2023-as kutatása szerint az **intézmények 76%-a nem rendelkezik tapasztalattal a menekült gyermekek befogadásában**, és a feladathoz az intézmények legfeljebb anyagi támogatást kapnak – azonban **az óvodák 66%-a, az általános iskolák 31%-a semmilyen támogatást nem kapott**. Az olyan konkrét és praktikus támogatások említésének aránya, amelyek közvetlenül hasznosíthatók, mint például a segédanyagok, a tolmács, a szakmai felkészítés, illetve a támogató munkatárs egyenként nem haladták meg a 6%-ot. Mindezek ismeretében érthető, hogy a traumatizált, nehéz élethelyzetből, életkörülmények közül érkező gyermekek **speciális szükségletei és problémái nem kapnak (kellő) figyelmet** az iskolában – a kutatásban résztvevő pedagógusok többsége semmilyen differenciálást nem alkalmaz. Ennél is szomorúbb képet festenek a szülői válaszadók: 54%-uk nem talált elfogadó, nyitott pedagógusra, mely arány a kisgyermekes esetekben még riasztóbb, a 6-9 éves gyermeket nevelő szülők mindössze 25%-a találkozott elfogadó, nyitott pedagógussal. Az összes válaszadó 12%-a szerint egyáltalán nem, további 39%-uk szerint csak korlátozottan sikerült a menekült gyermekek jogos igényeit kielégíteni. A gyermekek tanulásának, a házi feladat elkészítésének otthoni támogatása is nehézséget jelent az írástudatlan, alacsony iskolázottságú szülők számára, ez a feladat vagy a feladat megszervezése többnyire az őket segítő szociális munkásokra, civil segítőkire, a szállókon dolgozó szakemberekre hárul.

Az óvodába/iskolába járás és a tanulási folyamat sikeressége erősen függ a gyermekek motivációjától, amit a szülőknél, és a szülők által képviselt nevelési stíluson kívül nagymértékben meghatároznak a szociális kapcsolataik és az önbecsülésük. Az alacsony iskolázottságú szülők iskolával kapcsolatos attitűdje, elvárásai jelentősen befolyásolják a gyerekek iskolában megélt tapasztalatait és iskolai sikerességét, **alacsony önértékelésük** meghatározza a társas folyamataikat, így gyakran még az iskolai sikerek sem tudják kellően megakadályozni a kirekesztést a külső társadalmi folyamatok következtében¹⁴. Az Édua projekt kutatásában adatot szolgáltató szülők megítélése szerint gyermekeiknek mintegy kétharmada (64%) találta meg a helyét az itteni társak/osztálytársak között, ötödrészüket egyáltalán nem (21%), míg mintegy hetedük (14%) esetében a szülők bizonytalanok voltak.

A Mobil játéktár

A Partners Hungary Alapítvány az ICDI (International Child Development Initiatives) által kidolgozott *Játékkal a befogadásért* (Toy for Inclusion) módszerrel Mobil játéktár szolgáltatást hozott létre az EPIM (European Programme for Integration and Migration) támogatásával. A Mobil játéktár a *Játékkal a befogadásért* módszerrel működő Játékközpontok¹⁵ nem helyhez kötött változata. A Játékközpontok olyan biztonságos, informális, minőségi kisgyermekkorú fejlesztést szolgáló inkluzív terek, ahol a különböző háttérű gyermekek (0-10 évesek) és családtagjaik együtt tölthetik szabadidejüket. Befogadó terek, ahol:

¹³ Csernicskó, Gazdag, 2023

¹⁴ Cséke, Fónai, 2018

¹⁵ A Partners Hungary Alapítvány 13 állandó Játékközpontot alapított Magyarországon helyi szervezetekkel együttműködésben. Lásd https://partnershungary.hu/hu_hu/jatekkozpontok/

- a gyermekek különböző korosztályú felnőttekkel találkoznak és minőségi időt töltenek együtt, játszanak egymással;
- a gyerekek játékokat kölcsönözhetnek és vihetnek haza;
- a szülők, nagyszülők és szakemberek szabadon beszélgethetnek, és oszthatnak meg információkat a gyermekek fejlődéséről, egészségéről, tanulásáról.

A módszer az inkluzív, közösségi alapú kisgyermekkori nevelést és oktatást támogatja, és oda viszi a szolgáltatást a gyerekek és családjaik számára, ahol arra a legnagyobb szükség van. A módszer kidolgozója - nyolc ország¹⁶ civil szervezeteivel és önkormányzataival együttműködve – a holland ICDI. A módszer alapja az érintett szektorok és intézmények, valamint a közösség közötti együttműködés, melynek célja, hogy a 0-10 éves gyermekek és családjaik szükségleteire rugalmas és specifikus válaszokat, megoldásokat dolgozzon ki¹⁷ (ICDI, 2020). A Játékközpontok működése eredményeinek leghangúlyosabb elemei:

- A veszélyeztetettebb gyermekek magasabb szintű támogatást kapnak az óvodába vagy iskolába kerüléshez: a Játékközpontok hidat képeznek az otthon és a formális oktatás között. Biztonságos térben kapnak lehetőséget a szabad és facilitált minőségi játszásra, mely a kisgyermek legfontosabb tanulási közege.
- Erősíti a szektorok közötti együttműködést: a szolgáltatások közelebb kerülnek a családokhoz, akik így jobban érzik a támogatottságot.
- A különböző kulturális és etnikai háttérű családok bizalma nő egymás iránt: a különböző generációhoz tartozó és különböző háttérből érkező emberek otthonosan, biztonságban érzik magukat.
- Nő a helyi közösségi kohézió, különösen a kisebb közösségekben, megerősödnek a helyi közösségek (Urban et al, 2020).

A Mobil játéktár 2023 májusában kezdte meg működését, heti kétszer két menekültszállót látogat rendszeresen. A polcokkal és tárolóeszközökkel beépített, játékokkal megrakott kisteherautó egy hozzáértő koordinátorral érkezik a szállókra, ahol magyar anyanyelvű ukrán menekült roma gyerekekkel játszik. Az autó sokszínű eszközöket tartalmaz kézműves foglalkozásokhoz, finommotoros és nagymozgásos fejlesztő játékokhoz, minőségi eszközöket a szabad játékhoz: társasjátékokat, mesekönyveket, kártyajátékokat, kirakókat, együttműködést, szociális készséget fejlesztő játékokat.

A rendszeres működés jellemzőinek és körülményeinek kialakítását közösen végezték a szálló és a Partners Hungary Alapítvány munkatársai. Közösen tervezték meg a foglalkozások időpontjait, együtt döntöttek a beszerzendő játékokról és a működés módjáról is folyamatosan egyeztettek. A helyi kontextushoz való adaptáció során különös figyelmet fordítottak az ICDI Játékkal a befogadásért programja fő célkitűzéseinek a lehetőségek szerinti optimális megközelítésére, miközben a működésmódot szükségszerűen befolyásolták a magyarországi menekültpolitika sajátosságai és a kárpátaljai roma menekültek szociális, kulturális háttere és aktuális igényei. A Mobil játéktár élményt adó külső programokat is szervez a menekült gyermekeknek, ahol lehetőségük nyílik inkluzív helyzetekben a többségi gyermekekkel közös játékra. A nyári, iskolaszüneti időszakban egésznapos programokat biztosítottak a szállón lakó gyermekeknek a Játéktár szolgáltatás gazdagítása céljából, melynek

¹⁶ Hollandia, Horvátország, Lettország, Magyarország, Olaszország, Szlovákia, Szlovénia, Törökország

¹⁷ <https://www.reyn.eu/toy4inclusion/>

során többségi gyerekekkel közös eseményeken vehettek részt támogató környezetben és olyan élményeket tapasztalhattak meg, amire egyébként nem lett volna lehetőségük (cirkuszi előadás, libegővel és gyermekvasúton utazás, kalandszobában, trambulinparkban játszás).

A kutatás

A feltáró kutatás célja

Jelen kutatás feltáró jelleggel arra kereste a választ, hogy a Mobil játéktár milyen módon tudja megvalósítani a *Játékkal a befogadásért* módszer alapelveit és milyen típusú és mértékű támogatást tud nyújtani sérülékeny helyzetben lévő, menekült gyermekek számára? A szolgáltatás egyedisége és helyi sajátosságai miatt is (Mobil játéktár csupán Szlovákiában és Olaszországban működik ezen kívül), egy feltáró vizsgálat eredményei értékes információkat nyújthatnak mind a módszertant kidolgozó ICDI, mind a Játékközpontokat működtető többi ország számára. Emellett a szolgáltatás továbbfejlesztése céljából is nélkülözhetetlen egy, az igényeket is felmérő hatásvizsgálat, hogy valóban megvalósulhasson a célcsoport hatékony és adekvát támogatása.

Kutatási kérdések

- (1) Milyenek voltak a gyermekek játékkal kapcsolatos élményei Ukrajnában?
- (2) Mivel és hogyan játszanak a gyerekek a Mobil játéktár foglalkozásain?
- (3) Mit szeretnek a gyerekek, szülők, szakemberek a Játéktárban?
- (4) Mennyiben valósul meg a szülői részvétel?
- (5) Milyen változtatásoktól lehetne még jobb a szolgáltatás?
- (6) Miért fontos a Játéktár rendszeres érkezése?

A kutatási eszközök és a kutatás folyamata

Az adatgyűjtés 2024. júliusában kezdődött és októberben ért véget. Két személy végezte az adatgyűjtést a kutatásvezetők által, a vizsgált helyzetre kidolgozott interjú kérdéssor és megfigyelési szempontsor alkalmazásával. Az egyik adatgyűjtő félig strukturált interjúkat készített, a másik adatgyűjtő a foglalkozásokon részvételi megfigyeléseket naplózott. Összesen 23 interjú és 5 foglalkozáson rögzített megfigyelési napló készült.

Kutatási eszköz	Mennyiség	Adatközlő személye
félig strukturált interjú	12	menekült anyák, három esetben gyermek jelenlétében
félig strukturált interjú	4	szociális munkás
félig strukturált interjú	2	intézményvezető
félig strukturált interjú	1	Játéktár koordinátor
félig strukturált interjú	1	ifjúsági segítő
félig strukturált interjú	3	menekült kisgyermekek
részvételi megfigyelés a foglalkozásokon	5	gyermekek

Az interjúkhoz három különböző kérdéssor készült, a családok, a segítő szakemberek és az intézményvezetők számára részben eltérő kérdésekkel. A családi interjúkérdések három nagyobb témakört öleltek fel: a) a menekülés és közvetlen előzménye, b) egy átlagos és egy

ünnepnap bemutatása/napirendje otthon és Magyarországon, illetve c) a játékkal/játékfoglalkozásokkal kapcsolatos élményeket, véleményeket, értékeléseket. A segítő szakemberek és intézményvezetők kérdései is három témakört foglaltak magukban: a) Milyen tapasztalatai vannak az Ukrajnából menekült magyar ajkú romák támogatásában végzett munkában? b) Hogyan tudja támogatni a szülő-gyermek kapcsolatot és a gyermekek fejlődését a menekültszállón? c) Mi a szakmai véleménye a Mobil játéktár szolgáltatásáról?

Jelen beszámolóban kifejezetten a Játéktár szolgáltatásra, valamint a gyermekneveléssel és a játsszással kapcsolatos attitűdökre vonatkozó adatokat dolgozzuk fel, a menekülésre és a menekült családok jelenlegi élethelyzetére vonatkozó többi adatot egy következő publikációban elemezzük.

A megfigyelési szempontsor a foglalkozás következő aspektusaira vonatkozó adatokat gyűjtötte: résztvevők, eszközhasználat, interakciók, a gyerekek játsszással kapcsolatos attitűdje.

A különböző eszközökkel gyűjtött adatokat együtt elemezzük a kutatási kérdésekhez igazodva. Az adatok elemzését a kutatásvezetők végezték.

Az adatgyűjtéshez minden válaszadó a beleegyezését adta. Elemzésükben anonimitásra törekedtünk, ezért nem nevezzük meg a szállókat, nem térünk ki arra, melyik szállón hangzottak el a bemutatott vélemények, illetve a segítő felnőttektől idézett válaszoknál minden esetben egységesen a „szakemberek” megnevezést alkalmazzuk, függetlenül a személy pozíciójától, hogy elkerüljük a beazonosíthatóságot. A válaszokban ismételt előforduló nevet megváltoztattuk, (a *Tóni* vagy *Tónibácsi* elnevezés a Játéktár koordinátorra vonatkozik).

A kutatási minta

A játékfoglalkozások mindegyik szálláshelyen heti 2X2 órában, délutánonként zajlanak.

Szálló 1.

A kisebb intézmény korábban időszakonként működött, melyet a Főváros és az Evangélikus Egyház adományaival tettek alkalmassá kisgyermekes családok fogadására. 37 fő él a kétemeletes villaépületben, 8 család. A családok külön szobában kaptak helyet, mindenki számára elérhető a közös konyha, fürdőszoba, és a mosógép használat. Nagy kert veszi körül az épületet, melyet fokozatosan szereltek fel egyre több kültéri játékkal (trambulinnal, homokozóval stb.).

A szakképzett szociális munkások egy elkötelezett vezető irányításával minden lehetséges eszközt igyekeznek megragadni annak érdekében, hogy minél hatékonyabban segítsék a családok integrációját új környezetükbe. Az asszonyoknak az intézményvezető takarítói, konyhai állást biztosít az általa irányított intézményrendszerben, melyért a roma asszonyok rendkívül hálásak, fontos előrelépésnek érzik kárpátaljai lehetőségeikhez képest, ahol nem

volt esélyük munkát vállalni. „...itt el tudok menni dolgozni, otthon meg nem tudtam...” (egy szülő).

A gyermekeket elkísérik a szociális munkások az óvodába, iskolába, részt vesznek a szülői értekezleten, konzultálnak a pedagógusokkal, segítik a családokat az oktatási intézményekkel kapcsolatos teendők elvégzésében. Fővárosi és pályázati finanszírozással folyamatosan alkalmaznak plusz szakembereket a gyermekek készségfejlesztésének, tanulásának támogatására. A Mobil játéktár szolgáltatását értékesnek tartják, fennmaradását kifejezetten kérik, saját eszközeikkel támogatják. A játéktári foglalkozások az udvaron vagy az épületben kialakított játszósobában valósulnak meg.

Minden gyermek speciális nevelési igényt megállapító szakvéleményt kapott a Pedagógiai Szakszolgálattól. Minden gyermeket életkoránál alacsonyabb osztályba soroltak, az óvodásokat visszatartották az iskolába lépéstől. A szülők mostanra megértették, hogy kötelesség és érték a gyermekek iskoláztatása, de írástudatlanságuk miatt a tanulásban nem tudják támogatni őket. Ugyanakkor a szálló vezetője és a szociális munkások intenzív munkája következtében a roma menekült anyák közül vannak, akik lassan hinni kezdtek abban, hogy a gyerekeknek valóban több esélye lehet marginalizált helyzetükből kilépni a tanulás segítségével.

„Volt egy anyukás, dohányzós délutáni beszélgetés az udvaron ahol elkaptam azt a témát, hogy a gyerekükről beszélnek. XY említette, hogy mindjárt 13 éves a lánya, mennie kell férjhez. Nagyon elszörnyülködtem ezen, mert egy nagyon jó képességű gyermek. Tudtam, hogy nekem ezzel dolgom van, de nem akkor és nem abban a pillanatban, ott mindenki előtt. Aznap estig voltam bent a szállón, vártam a megfelelő pillanatot, hogy elcsípjem az anyukát. Behívtam az irodámba. Ott egy nagyon mély beszélgetés kezdődött. Elmondtam, hogy mi mindent csinálhatna a lánya, hogy hol látom én őt 3 év múlva... Elmondtam neki azt is, hogy mennyire bízom benne, mert látom mennyire jó anyuka, mennyire fontosak neki a gyermekei. Kértem, hogy gondolkodjon azon, miben tudnám őt támogatni. Ezt követően kb. két hét múlva, már hallottam, hogy az Ő lánya biztos nem fog férjhez menni 13 évesen, mert attól az Ő gyermeke sokkal többet ér. Megkönnyeztem.” (szakember).

A Mobil játéktár foglalkozásain jellemzően 8-11 gyermek vesz részt, a 2-14 éves korosztályba tartozóak.

Szálló 2.

A nagyobb intézmény hajléktalanszállóként és munkásszállóként működött korábban. Az épületegyüttes egyik része továbbra is megőrizte ezt a funkcióját, de a másik szárny, egy sokemeletes kockaház, menekültszállóként működik. A szálló lakóira erős fluktuáció jellemző, vannak, akik visszatértek Ukrajnába, többen érkeztek egy másik telephely bezárása következtében, sok esetben pedig nem is tudják, hová távoznak a kiköltözött lakók, jelenleg 87 fő él itt. Egy szobában egy családot helyeztek el, fokozatosan igyekeztek a lakóegységeken belül válaszfalakkal biztosítani némi intim teret az esetenként többgenerációs családok

számára. Közös fürdőszoba, mosógép és konyahasználat biztosítja a komfortot a mindennapokban. Az épület ipari környezetben helyezkedik el, nem rendelkezik szabad játékra alkalmas udvarral, beton és parkolók veszik körül. Fokozatosan ment végbe egy olyan játszószoza kialakítása, ahol a Mobil játéktár rossz időben játékfoglalkozásokat tud tartani, és ahol a szálló játékeit is tárolják, de ez utóbbiak csak szociális munkások jelenlétében használhatóak. A játékra alkalmatlan udvar következményeként jó időben a játéktári foglalkozás sokszor a közeli parkban valósul meg.

A menekültszálló vezetésében és a szállón dolgozó szakemberek körében számos változás történt a megnyitás óta, részben a szállón korábban segítő civil szervezetek kivonulása miatt. 2023 júniusától az új vezető tudatosabban és szervezettebben irányította az új szakemberi gárdával a lakók átfogóbb támogatását.

Az első évben komoly nehézségekbe ütközött az óvoda- és iskolaköteles gyermekek tényleges részvétele a közoktatásban, a családok féltek elküldeni a gyermekeiket, nem bíztak az intézményekben, melyeket az iskolák nem befogadó hozzáállása is tovább nehezített. *„Előző évben a kerület körzetes iskolájába vették fel őket, ahol nem az életkoruknak megfelelő osztályokba sorolták be őket. Ez sok konfliktust szült, és végül az lett az eredménye, hogy a gyermekek nem jártak iskolába. Újrateremtődött a régi dinamika, a kirekesztettség, a mellőzés érzése. Az is hozzájárul ehhez, hogy több nagykamasz is volt, akik, ha a háború nem tör ki, otthon már sokkal inkább családfenntartói vagy családalapítói szerepbe kerültek volna – de iskolába egészen biztosan nem kellett volna járniuk.” (szakember).*

A Mobil játéktár foglalkozásain a szállón élő 37 gyerekből jellemzően a 1,5-15 éves korosztályba tartozó 10-20 gyerek vesz részt.

Eredmények

(1) Milyenek voltak a gyermekek játékkal kapcsolatos élményei Ukrajnában?

A szállókon élő, Kárpátaljáról menekült roma családok jelentős része kisebb-nagyobb gyermekekkel jött át a határon, néhány kisbaba már Magyarországon született. A menekült gyermekeknek az életkoruktól függően is, különböző mennyiségű és jellegű emlékük van arról, hogyan töltötték a szabadidejüket Ukrajnában, de válaszaik egybecsengtek a szülők beszámolóival.

A válaszokban a leghangsúlyosabban a szabadság élménye és igénye jelent meg – olykor kontrasztban az itteni szabályozott életükkel. Sokszor elhangzott, hogy ott nem volt kötelező iskolába menni, illetve, hogy sokszor azért nem mentek el a gyerekek, mert nem volt ruhájuk vagy nem volt, aki elkísérje őket. Illetve gyakran megjelent az is a válaszokban, hogy dolgoztak a gyerekek a ház körül, segítettek minden olyan feladatban, amit el tudtak végezni.

„Mikor volt mit felvegyenek (ruhát), akkor mentek iskolába. Sokat segítettek nekem otthon. A kisfiú jött velem kosarakat árulni, ha nem volt kire hagyjam. Addig a nagyok otthon csinálták a munkát, mosást, főzést, takarítást... (szülő)

„Otthon nem igazán jártak iskolába, nem úgy, mint itt. Nyáron jártunk gallyat szedni, hogy télire legyen fűtés. Semmi olyan dolgot nem csináltak, mint itt, mivel ott nem volt rá lehetőség, Ott minden más volt. Dolgoztak velem. Még napszamba is elvittem őket. Amikor nem volt napszám, mentünk a gyerekekkel koldulni a városba. Ezt sem tudják itt a segítők. Szégyellném. Itt a családomnak több lehetősége van.” (szülő)

„Volt egy nagy udvar, ott játszottak, mellette segítettek nekem otthon a ház körül, mikor hazajöttek az iskolából, az állatokkal, illetve a nagy udvart, kertet tartottuk rendben. Amíg a fiuk kint csinálták a dolgukat, a lányok bent voltak a házban, ott csinálták a dolgukat.” (szülő)

Arra a kérdésre, hogy mit játszottak a gyerekek otthon, jellemzően az a válasz érkezett, hogy kint játszottak az utcán és „lent, a pataknál”. Játékszerek közül a labdát, biciklit, babákat említették, konkrét játéktípusok közül a focizást, telefonozást, babázást, homokozást, bigézést.

„Mint egy átlagos cigánygyerek, reggel kimentek az utcára játszani meg a vízre, akkor jöttek be, amikor éhesek voltak.” (szülő)

„Túl sok lehetőség otthon nem volt a gyerekeknek, itt sokkal több van. Ha játszani akartak a többi pulyával, akkor le kellett menjenek a láphoz. Ott játszottak, aztán jöttek haza. Az utcába mindig voltak névnapok, születésnapok. Ott nem kell várni, hogy meghívjanak, mézs és táncolsz velük az utcán. Ott ilyen eseményeink voltak.” (szülő)

„Volt egy foci és minden gyerek azzal játszott. Nagyon sok mindent lehet egy labdával játszani. A lányok letörték a kukoricát és abból csináltak babát. Télen meg rongyokat varrtak össze és abból csináltak maguknak babát.” (szülő)

Ezekben az időtöltésekben a szabadság, az ezzel kapcsolatos sajátos időperspektíva („...akkor jöttek be, amikor éhesek voltak”, „...nem volt megszabva, mikor mit csinállok”), és a kreativitás értéke jelenik meg leghangsúlyosabban, illetve az az öröm, hogy együtt vannak a gyerekek, minden asszony így fogalmazta meg: *„egymással játszottak”*.

„Ha nem volt iskola, mentem játszani az utcára, minden nap. Ezért szerettem otthon lenni, nem volt megszabva, mikor mit csinállok. Nagyon sok bunkert építettünk a barátaimmal otthon.” (gyerek)

„Csak labda meg ugrógumi volt, meg hát, amit találtak otthon, bármivel képesek voltak játszani...” (szülő)

(2) Mivel és hogyan játszanak a gyerekek a Játéktárban?

A gyerekek legszívesebben a játéktáras foglalkozásokon is a számukra ismerős játékokkal játszanak, amikben ügyesek, nagyon fontos számukra a sikerélmény, szégyellnek ügyetlenkedni a számukra új eszközökkel. Legtöbbször fiúk/lányok elkülönülten, kis csoportokban vagy kettesével különféle, tradicionálisan a lányokra és a fiúkra jellemzőnek tartott eszközökkel foglalkoznak. A fiatalabbak (2-4 évesek) gyakran váltogatják a játékokat, az idősebb gyerekek kitartóbbak, szívesen fogadják a koordinátortól az új játékok bemutatását. Időnként összevesznek egymással az együtt játszó kicsik és nagyobb gyerekek is. A konfliktusok legfőbb oka a játékszer használatának módja és cseréje, a koordinátor kérésére vagy közreműködése hatására viszont gyorsan rendeződnek. Egy-egy foglalkozáson az idősebb gyerekek a koordinátor segítségét kérve és arra várva, türelmüket elveszítve fejezték ki azt az igényüket, hogy személyesen ők, annak a speciális játékszernek a használatával kapcsolatban több segítséget, támogatást kérnek/kérnének.

„A labdával [szeretek játszani], amikor elhozza Tónibácsi. Az olyan otthonos nekem. Ez a labda sokkal jobb, mint a mienk, ez igazi. Otthon rongyokat is összekötöttünk labdának.” (gyerek)

„Volt egy nyilas játék, az tetszett. Olyan volt, mint a Robin Hoodban. Az volt a baj, hogy nem tudtam, hogyan kell vele lőni. Megmutatta Tónibácsi, de hát azt gyakorolni kellene ahhoz, hogy olyan profi legyek benne, mint a fociba.” (gyerek)

A fiúk legtöbbször a focilabdát és a gólyalábat említik kedvencükként, lányoknál a gyöngyfűzés és a kirakó hangzik el többször.

„Kirakóznak, társasoznak és azzal a lábbal járkálnak. Nagyon sokat nevetnek vele.” (szülő)

„Az én pulyáim minden játékot nagyon szeretnek: kirakózni, festeni, legózni. Ezek mind általában vannak Tónibácsinál.” (szülő)

A családoknak a játéktárgyakhoz való viszonya eltér a magyar többségi gyermekekéitől és

szüleikétől, amit a gyerekek és a szülők is megfogalmaztak. A menekült gyerekeknek többnyire nincsenek saját játékaik és a szülők számára ez a természetes, az anyagi helyzetük nem tenné lehetővé, illetve úgy interpretálják, hogy ez a helyzet egyszerűbb, konfliktusmentesebb számukra (t.i. a szülők számára). A Játékközpontok egyik alapeleme, a játékkölcsönzés szolgáltatása elsősorban a szállón dolgozó szakemberek kérésére még nem indult el. Néhány játékeszközt azonban szokott a Játéktár a szállón hagyni a gyerekeknek a következő foglalkozásig.

„Eleinte nem szerettem odamenni, mert ott volt ez a szabály. Nem hozhattuk el a játékokat. Egyébként nem érdekelték engem a játékok, csak szerettem volna valamiért, ha nekünk is, a mi szobánkba is lenne, mint más gyerekek.” (gyerek)

„Hát, nem nagyon voltak nekik otthon játékok, de amúgy nem is szeretnék nekik venni, mert rákapnának, és tudom azt, hogy utána nem tudnék nekik már venni másikat vagy esetleg újat.” (szülő)

„Saját játékaik nincsenek, mert a telefonon szoktak játszani. Nem tudom, hogy milyen játékokra vágnak, nem beszélnek róla, nem szokták mondani. Hát, szerintem azért, mert úgy gondolják, hogy úgyszincs pénzünk megvenni.” (szülő)

„Nincs a gyerekeknek játéka, és nem is szeretnék, játsszanak inkább egymással, az jobb.” (szülő)

A szállón élő gyerekeknek a játéktár az egyetlen lehetősége arra, hogy biztonságos, támogató közegben megismerjék a játékeszközöket és használatukat és részesüljenek a fejlesztő játékon keresztüli tanulás lehetőségéből.

(3) Mit szeretnek a gyerekek, szülők, szakemberek a Játéktárban?

A Mobil játéktár szolgáltatást a gyerekek, a szülők és a szakemberek egybehangzóan szeretik és értékesnek, fontosnak tartják. A Játéktár két legfontosabb vonzereje, ami különböző megfogalmazásban, de minden szülő válaszában megjelenik, hogy (1) a gyerekek boldogok, amikor ott játszanak, és (2) a Játéktár koordinátor szereti a gyermekeiket. A korábbi negatív élményeik, de különösen a rasszizmus, a kirekesztés, az etnikai megbélyegzés emlékei olyan elevenek, hogy nehéz áttörni a bizalmatlanságuk falát. Éppen ezért van különös jelentősége számukra minden olyan személynek és szociális kapcsolatnak, aki a gyermekeiket és őket is partnerként fogadja el, egyenrangú félként kezeli.

„Nagyon szereti őket Tónibácsi”

„A gyerekek nagyon szeretik. Kacagva mennek le és kacagva jönnek fel.”

„Nekem az tetszik, ahogy eljönnek onnan a pulyák. Az arcuk boldog.”

„Itt mi ukránok már nem csak cigányok vagy ukránok vagyunk, hanem emberek is. Ez nagyon jó érzés.” (szülő)

A Játéktár sok olyan játékot hoz a szállóra, ami újdonság a gyerekek számára. Egy részükkel

még sosem találkoztak; vannak, amiket már ismernek, de még sosem próbáltak ki és olyanok is vannak, amikkel találkoznak az óvodában, iskolában, de nem tudják ügyesen vagy rendeltetésszerűen használni. Ezek használatának megtanulásában kritikus szerepe van a Játéktárnak és a segítő szakembereknek, hiszen a kortársak között meghatározó szerepe lehet annak, mennyire ismerősen mozognak a gyerekek az adott közegben, adott eszközök között. Ennek jelentőségét mind a gyermekek, mind a szülők, mind a szakemberek kihangsúlyozzák a válaszokban.

„Tónibácsi mindig megmutatja nekik, hogy hogyan kell játszani, mit kell játszani, elmagyarázza nekik a játékokat. És ez igazából nagyon jó benne, mert az én gyerekeim nincsenek megszokva azzal, hogy játékkal játszanak, mert mindig maguktól¹⁸ játszottak.” (szülő)

„Igen, megtanulják a tárgyakat használni. Sokszor kap egy tollasütőt, és még hogyha úgy nagyjából érti is, akkor is nagyon könnyen, nagyon gyorsan el tudja törni. A tárgyak nem megfelelő fogása elveheti a játékban megélhető sikerélményt is. Ezért is tartom fontosnak megtanítani őket erre is.” (szakember)

„Voltak olyan, talán már 13-14 éves kamaszaink, akik először próbáltak ki bizonyos sporteszközöket, és nagyon jót tett nekik, hogy kipróbálják. Ügyesek lehettek benne, és volt egy pozitív visszajelzés a kicsik részéről is, meg egymástól, hogy ügyesek valamiben, meg tudták mutatni másoknak, hogy megy nekik.” (szakember)

„A legcsodálatosabb, a legújabb, a hosszú láb volt. Soha nem láttam még élőbe ilyen, nagyon féltem kipróbálni. De utána már jó volt, miután felraktam a lábamra. Nagyon kemény voltam vele, mint a tévébe. Várom, hogy kezdődjön az iskola, hogy mondjam az osztálytársaimnak, dicsekedjek.” (gyerek)

A szakemberek többször visszatértek az interjúk során arra, milyen sokféle hozadéka van a Játéktár rendszeres foglalkozásainak a gyermekek fejlődésére, amely előrelépések nagy segítséget jelentenek számukra az óvodai, iskolai tanulási folyamataikban. Elsősorban a gyermekek készségfejlesztését emelték ki.

„Segítenek kreatívan lekötni a gyerekek energiáját, segítséget nyújtanak a foglalkozások abban, hogy átadják az általunk képviselt értékeket. Szépen kell együtt játszani, ne rongálják a játékokat. Valamint a szellemük és fizikumuk fejlesztésében is sokat segít. A gyerekek szívesen járnak a foglalkozásokra, új élményeket szereznek, bővül a látókörük...” (szakember)

„Sőt még a magyar beszédben is segített, szebben beszélünk magyarul.” (szülő)

„Az látszódtott, hogy a türelmét próbára teszi, de mivel szeretne más gyerekekkel ebben részt venni, ezért neki is alkalmazkodni kell, és az ő esetében minden ilyen közös alkalom fontos tanulási folyamat.” (szakember)

A menekültszállókban a szűk térben együtt élő, egymásnak idegen emberek között a közös helyiségeken osztozás és a feladatok megosztása, a folyamatos új helyzetekhez és egymáshoz

¹⁸ játékeszközök nélkül

való alkalmazkodás sok feszültséget gerjeszt, ezért a közösség formálása különösen fontos feladat, mely a Játéktárban alkalmazott, *Játékkal a befogadásért* módszer egyik központi eleme. A válaszokban is megjelenik, hogy a közös játék segíti a gyermekek és a szülők pozitív kapcsolódását egymáshoz, segíti a közösségépítést. A családok közötti ellentétek olykor megjelennek a gyerekek játékában is, de a játszás öröme és a belső motiváció a játékban maradásban segít a konfliktusok közös, békés megoldásában.

„A saját kis közösségüket fejleszti. A haragos családok gyerekei is együtt játszhatnak ott.” (szakember)

A szociális munkások gyakran említik a magyar társadalomban inkább megszokott nevelési stílussal (mérvadó) ellentétbe állítva a roma családok gyermeknevelési szokásaiban a szabályok hiányát (engedékeny stílus). Úgy vélik, hogy ez az egyik legnehezebb feladat számukra: a szabálykövetést megtanítani a gyermekeknek és a szülőknek, mely folyamatban partnernek látják a Játéktár foglalkozásait.

„[Ukrajnában] nem volt szabály, itt is utáljuk. Addig fociztunk, ameddig akartunk” (gyerek)

„A játékszabályokhoz való igazodás is változott. Kezdetben leginkább a nyereség volt a cél, akár a szabály be nem tartása árán is. Már sokan szeretnek szabályosan nyerni.” (szakember)

A Játéktáras programok a szakemberek számára is fontos tapasztalatot és segítséget jelentenek, a mindennapi munkájukban. A külsős programok során új oldalukról ismerik meg a gyerekeket, egymást és sokszor önmagukat is, ami mellett, hogy segítséget adhat a mindennapi tevékenységeikben, valamint a mentális egészségüket is támogatja. A családokkal közösen megélt kalandok erősítik a személyes kapcsolataikat, növelik a bizalmat egymás iránt. Az új helyzetekben, mások által szervezett programokon végzett munka a szakmai fejlődésüket is támogatja.

„Olyan élményünk is volt, hogy egy kolléga tanította meg gólyalábazni a 6-7 éves egyensúlyi problémákkal küzdő gyerekeket, és nekik is sikerélmény volt, egy folyamaton végigvinni, támogatni, bent tartani, fejleszteni a gyerekeket.” (szakember)

A szállón dolgozó szociális munkások részéről az interkulturális helyzetekre adott reflexiók is sokfélék voltak. Több esetben megjelentek a segítő attitűd ellenére a kulturálisan sokszínű csoportok interakcióiból következő tipikus konfliktusok, hozzáállásbeli problémák, bizalmatlanság és ellenszenv; észlelésbeli nehézségek: sztereotipizálás; kommunikációs problémák: pontatlanság, félreértés, kis hatékonyság; stressz (a kommunikációs problémák és a bizalomhiány miatt magasabb stressz-szint – veszekedés, apátia, makacsság, kioktatás); csökkenő hatékonyság (Heidrich, 2001, pp. 133-134). Egymás megismerésének, elfogadásának a folyamata eltérő mennyiségű időt vehet igénybe a különböző személyiségű, más-más háttértapasztalatokkal rendelkező egyének számára, erre mutat példát az egyik válaszadó esetében az etnocentrizmusra jellemző felsőbbrendűség és értékítélet megjelenése is, mely attitűdre a szülők oldaláról is érkezett jelzés.

„...[A gyereknevelési szokásaik] bizonyos szempontból katasztrófa. Igen, a saját normámhoz képest. Hogy itt számomra elképzelhetetlen szabadosság van így mondjuk a gyerekek

közlekedésével kapcsolatban, hogy mehetnek a dolgaikra, azt csinálnak, amit akarnak. Igen, hát ezekben nem értünk egyet, de hogy közben meg egy csomó dolgot, ami így a család működéséhez szükséges, azt meg maximálisan belepakolják, és akár a gyerekek ellátásába...” (szakember)

„A gyermeknevelési szokásaik sokat fejlődtek, viszont továbbra is vannak súrlódások az ő általuk képviselt értékek és a mieink között. A gyerekek odafigyelnek, amennyire csak tudnak. Ettől függetlenül rengetegszer vannak magukra hagyva. Emiatt a kicsik csapatba verődve törik a fejüket újabb és újabb rosszaságokon. Nekik csak játék, de ha nem vagyunk résen, kár érheti őket és az intézményt is.” (szakember)

„Szorongásban élem a mindennapjaimat, hogy mikor viszik el a gyerekeimet. És itt nem beszélhetek erről senkivel sem, akik beszélnek a hátam mögött. Azt mondják, rossz anya vagyok, mert nem járatom a gyerekeimet iskolába.” (szülő)

Ezeknek a nehézségeknek a csökkentésére és az eredményes együttműködés megteremtésére is lehetőséget ad az inkluzívabb attitűddel rendelkező kollégákkal közösen végzett munka folyamata és az eredmények közös elemzése, a sikeres szakmai koordináció megtapasztalásának élménye.

„Semmiképpen sem mondanám kulturális szakadéknak, kulturális különbségeket érzek, néhol eltérő értékrendet. Kezdetben ehhez kevésbé tudtam jól viszonyulni, de talán mára jobban értem. A legfeltűnőbb különbségnek az érzelmek megélésének és kifejezésének intenzitását találtam. Ebben végül igyekszem tanulni tőlük.” (szakember)

„Szerintem a kollégáknak is hasznos együttműködés volt, adott egy ilyen mankót, hogy ennek mentén tudunk egy programot szervezni, vezérelni, megvalósítani.” (szakember)

(4) Mennyiben valósul meg a szülői részvétel?

A kisebb intézményben a foglalkozásokba kevésbé bevonhatónak bizonyultak a szülők, a nagyobb intézményben fokozatosan egyre inkább sikerült elérni, főként az 1-3 éves korú gyermekek társaságában, hogy a szülők is bekapcsolódtak a játékba.

„Kérjük, hogy legyenek ők is jelen, mert úgy tudunk velük igazából foglalkozni, és ebben vannak nagyon jó sikerélmények. Szerintem az ő számukra is sikerélmény, sokszor érzik, hogy jó dolog együtt játszani a gyerekekkel, és figyelni a fejlődésüket.” (szakember)

„Sokat változott a beszédünk. Már nagyon szépen beszélünk magyarul. Nem olyan szépen, mint ti, de nagyon szépen.” (szülő)

„A szülők is nagyon meg tudnak lepődni azon, hogy ők is mennyire szívesen beállnak karkötőt csinálni, festeni, frizbizni.” (szakember)

A válaszokban megjelenik az a hiány, ami a talán a családok életmódjából eredő sajátosság, a korai gyermekvállalás vagy korai munkába állás következtében lerövidült gyermekkor. A szülők sokszor nem a gyermeket segítve, hanem saját örömeikre vesznek részt a játékban.

„Vannak olyan esetek is, amikor szülők nosztalgiazva vonódnak be, hogy "de régen ugrálóköteleztem, és milyen jó is volt". Vagy számukra is kihívás egy célbadobó játék. Vagy belemélyednek a gyöngyfűzésbe, mert valami szépet akarnak alkotni.” (szakember)

A válaszok alapján a szülők egyértelműen hálásak azért, hogy a Mobil játéktár rendszeresen érkezik a szállóra. Sokat jelent számukra, hogy a gyermekeikkel szívesen foglalkoznak más felnőttek, hogy olyan élményeket és tanulási lehetőségeket nyújtanak nemcsak a gyermekek, hanem a szülők számára is, amelyekben Ukrajnában nem lett volna részük.

„Hogy mindig kitalálnak nekik valamit. Ukrajnában soha nem lett volna részük ilyen élményekbe meg tanárokbá.” (szülő)

(5) Milyen változtatásokról lehetne még jobb a szolgáltatás?

Két igény fogalmazódott meg a legerősebben a válaszokban: érkezzon gyakrabban a Játéktár és legyen több segítő jelen a foglalkozásokon.

A szülők és a gyermekek is szeretik a játékfoglalkozást, hasznosnak, élvezetesnek tartják. Különleges és értékes élményt jelent számukra az örömteli együttlét, amelyre nem sok lehetőségük van ezen kívül, a mindennapjaikat a munka, a háztartási teendők és a távol levő családtagok iránti aggodás jellemzi. Nyáron a külső helyszínekre szervezett játéktáras programok és a Játéktárban szervezett zenés, táncos, kézműves foglalkozások olyan élményeket, tapasztalatokat nyújtanak számukra, amelyet maguknak nem tudnak megszervezni, megvalósítani.

„Ha jönne többször, vinném a gyereket többször” (szülő)

„Hogy ez kevés ideig tart, sokat kell rá várni. Amikor már jól érzem magam, akkor elmegy.” (gyerek)

Elsősorban a szakemberek válaszaiban, de a foglalkozások megfigyelésénél is felmerülő probléma, hogy több segítővel, szakemberrel vagy önkéntessel jobban megvalósítható lenne az egyéni figyelem, könnyebben, hatékonyabban, fókuszáltabban támogatnák, facilitálhatnák a szakemberek a játékot, több lehetőség lenne a különböző játékszerekkel való gyakorlásra.

„Mivel sokszor a szülők sem és a gyerekek sem tanulnak meg játszani, nagyon más a tárgykultúrájuk, ezért sokszor nagyon-nagyon szoros segítséggel kell kíséreni őket ahhoz, hogy sikeresen fel tudjanak fedezni egy új játékot, ezért nagyon nagy segítség lenne az, hogyha ezt több emberrel lehetne ezt csinálni.” (szakember)

„Több önkéntessel jobban működhetne – minél több ember tud egyszerre ott lenni, annál jobban megvalósítható ez a személyes figyelem.” (szakember)

„Kellene még labda, az tuti. Még egy íj készlet is, meg egy olyan ember, aki jól megtanítja használni. Ha jól megtanuljuk, még magunkat is meg tudjuk védeni egyszer.” (gyerek)

A válaszokban megjelent igényként a szülőknek szervezett program is. A *Játékkal a*

befogadásért módszer egyik alapeleme a programszervezés a szülők számára, különösen a sérülékeny helyzetekben lévő családok esetében, melynek elmaradása az interjúkban is hiányként jelenik meg.

„Nekünk is kitalálhatnának valamit. Nem tudom mit, de valamit én is csinálnék.” (szülő)

„A szülőknek lehetne egy teadélután addig, amíg a gyerekekkel foglalkoznak, ahol lehet beszélni az érzelmekről vagy bármi másról, ami fontos a szülőnek az életében.” (szülő)

A nyár folyamán szervezett külsős programok tapasztalatai megerősítették az igényt arra, hogy a gyermekek és családok integrációjának támogatására nagyon jó eszköz lehet a Játéktárra épített külső helyszínen megvalósuló esemény, a kerületi gyermekekkel közösen megvalósított program. A szakemberek válaszaiban megfogalmazódik az igény ezek folytatására is.

„Minél több olyan programot hajtanék föl, ahol sok-sok magyar gyerekekkel találkozoznának. És akkor tényleg látják, hogy a többiek hogyan viselkednek, és nekik hogyan kell viselkedniük, nem csak mi mondogatnánk nekik.” (szakember)

Ezekhez a programokhoz azonban még erősebb bizalomra van szükség a szakemberek és a családok között, hogy a gyermekeiket nagyon féltő roma szülők könnyebben elengedjék őket a programokra vagy vállalkozzanak a közös részvételre, el merjenek indulni az ismeretlen helyzetek felé. A bizalomépítéshez pedig időre van szükség és olyan feltételekre is, ahol a programmegvalósítás nem határozott időtartamú és kötött finanszírozású civil projektek eredménye.

„Nekik az, hogy szociális munkás, az már eleve egy ilyen teljesen furcsa buborék, mert amikor korábban ilyennel találkoztak, amiatt teljesen joggal, első körben az jön a fejébe, hogy én akkor valamiféle hivatal vagyok, vagy valami erőszakszervezetnek a képviselője. (szakember)

„Nagyon féltik a gyerekeket, nagyon szeretnék látni, hogy mi fog történni egy adott programon, és még azon belül is nagyon sok féltés van. Tehát kulcs lehet a sikeres programhoz a bizalomépítés, megérteni azokat a félelmeket, ami mentén működnek a szülők, hogy a gyerekek aztán minél több helyzetben igazából szabadon kipróbálhassák magukat.” (szakember)

„Hosszabb programmegvalósítás, mert az adott körülmények sokkal erősebben meghatározóak, mint ahogy mi tervezünk. Még több konzultációs lehetőséggel, ismerkedéssel és a családokhoz kilátogatással” (szakember)

(6) Miért fontos a Játéktár rendszeres érkezése?

Ahogy a válaszokban többször megfogalmazódik, a Játéktár olyan pozitív, fejlesztő és kellemes élményt jelent a családok számára, ami fényt hoz és reményt ad a szállón élt élet beszűkült lehetőségei, a bizonytalanság és kiszolgáltatottság mindennapjaiban.

„Jól érezzük mindannyian magunkat játék közben.” (szülő)

„Ha a Tóni eljön velük játszani, akkor egy kicsit kiragadja őket a hétköznapokból.” (szakember)

„Amikor csak egy-egy pléden, egy-egy kisjátékkal leültek a gyerekek és lazítottak, beszélgettek, picit játszottak. Kimondottan látható volt, hogy ez a fajta szabadtéri lelassulás a mentális egészségükre nagyon-nagyon pozitívan hat. Sokan olyan közegből jönnek, ahol sokan vannak egy kis lakásban, vagy pici téren sok emberrel kell osztozni, és ez a [Játéktáras] szolgáltatás kiválóan alkalmas arra, hogy ennek az ellentétét megadja.” (szakember)

Összegzés

Kutatási adataink szerint kijelenthető, hogy a Mobil játéktár működésében a Játékközpontok alapelvei és tevékenységeinek jelentős része megvalósul. A szolgáltatás révén a menekült, nehéz, sérülékeny helyzetben lévő gyermekeknek biztonságos térben, segítő, támogató szakemberek jelenlétében informális helyzetekben fejlesztő játékos foglalkozásokban van részük. A kültéri sporteszközök, társasjátékok, kártyajátékok, gyöngyfűzés, kézműves tevékenységek révén egyaránt fejlődnek a nagymotoros és finommotoros készségeik, koordinációjuk, a páros és társas játékok együttműködésre készítik őket, szabálykövetésre, türelemre, összpontosításra. Lehetőségük nyílik új játékok megismerésére és kipróbálására, új élmények megtapasztalására, melyek segítségével bővül a látókörük, mélyül az önismeretük és új szociális-kapcsolati tapasztalatokra is szert tesznek. A befogadó ország társadalmának és a viselkedési- és kommunikációs sajátosságainak, eszközeinek, működésének játékos formában, biztonságot nyújtó közegben történő megismerése növeli az önbecsülésüket, erősíti interkulturális kompetenciáikat. A közös játszás során fejlődnek kommunikációs készségeik, nyelvhasználatuk, érzelmi intelligenciájuk.

A Játéktár elsősorban a szállókon dolgozik, ahol rendszeres jelenléttel biztosítja a családoknak a szabad játék örömeit és tematikus (zenés, táncos, kézműves) foglalkozásokkal biztosítja a sokszínűséget. A nyári időszakban külsős programokat is szervez a gyermekeknek, ahol lehetőségük nyílik ismerős közegben együtt játszani a többségi gyermekekkel, illetve számukra eddig elérhetetlen élményeket tapasztalhatnak meg.

A menekült családokkal, szállókon végzett munka során azonban a Játéktár eddig kevésbé tudta bevonni a szülőket a foglalkozásokba. Láthatóak előrelépések, hiszen egyre több szülő vesz részt rövid ideig a játékban, de valódi áttörés nem mutatkozott e téren. Talán a szűkös szakemberi erőforrás áll egyrészt a nehézség hátterében, mivel a foglalkozások megtervezése és lebonyolítása jelenlegi formájában teljes mértékben leköti a bevont szakemberek kapacitását. Az adatközlők szerint több segítő, önkéntes bevonása a játék minőségét is javítaná, és a szülők számára tervezett tevékenységekhez is nagyobb erőforrás-mennyiségre lenne szükség. Másrészt viszont a szülőkkel (vizsgálatunkban az anyákkal) készült interjúk alapján nem túlzás azt mondanunk, hogy mivel néhányan megfogalmazták azt az igényüket is, hogy az ő (=az anyák) számukra is legyenek lehetőségek, alkalmak és tér a külön találkozásokra, az egymással való beszélgetésre, ez jelenthet kiindulópontot a szakembereknek a további tervezéshez. A mi (=szakemberek és kutatók) reményeink szerint ezek az alkalmak esetleg köztes lépést jelenthetnek a továbbiakban a gyerekekkel közös játékfoglalkozásokhoz is.

Szintén hiányzó elem a jelenlegi működésben a játékkölcsönzés kialakítása, melyre történtek kezdeményezések, de rendszerének kialakítása még nem kezdődött el. Ez mindenképpen a fejlesztendő területek közé tartozó aspektus, mert az interjúkban megfogalmazódott rá az igény a gyerekek részéről.

A Játékkal a befogadásért módszer egyik legfőbb célkitűzése, a közösségépítés és a közösségi kohézió erősítése a válaszadók szerint megvalósul. Szorosabb kapcsolatok épülnek a gyermekek között a közös játék révén, segít oldani a szálló szűkös terében egymáshoz alkalmazkodás kihívásaiból eredő feszültségeket a családok között. A kirándulások és közös programok erősítik a bizalmat a családok és a velük dolgozó szakemberek között. A Játékközpontok alapelemét jelentő szakmai együttműködés és közös döntéseken alapuló tervezés és irányítás minden érintett szakember szerint működik és értéket hordoz. A szakemberek közötti együttműködés erősödésével a közös munka révén szakmai fejlődés is megvalósul. A közös pozitív élmények segítenek a kiégés megelőzésében, a kihívásokkal teli munka iránti elkötelezettség megőrzésében.

Konklúzió

A Mobil játéktár működését vizsgáló kutatás terepen gyűjtött adatok segítségével kívánta feltárni, milyen fogadtatása van a játékos foglalkozásoknak, milyen mértékben tudnak megvalósulni a *Játékkal a befogadásért* módszer alapelvei és célkitűzései, milyen eredményeket tud elérni a Játéktár szolgáltatása a menekültszállókon élő kisgyermek, családok körében? A félig strukturált interjúkkal és résztvevő megfigyeléssel gyűjtött adatok elemzése alapján megállapítható, hogy a Játéktár szolgáltatása fontos szerepet játszik a szállón élő kisgyermek integrációjában és mentális egészségében. A Játéktár révén a gyermekeknek és családoknak olyan élményekben, örömeikben van részük, amelyhez másképpen nem jutnának hozzá, a fejlesztő játék nagymértékben hozzájárul óvodai, iskolai sikerességükhöz és lehetőségük van biztonságos közegben megismerni, gyakorolni a többségi társadalom sajátjuktól eltérő kulturális jellemzőit.

Felhasznált irodalom

Braun, L., Cserniczkó, I., Molnár, J. (2010). *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.

Cséke, K., Fónai M.(2018). A kezdet kezdetén: Kárpátaljai roma tanulók az iskolában. In Torgyik, J. (szerk): *Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció*. International Research Institute s.r.o., Komarno. pp. 204-212.

Cserniczkó, I., Gazdag, V. (2023). Kárpátaljai magyarok nyelvi tapasztalatai Magyarországon. *Magyar Nyelv*, 119(2) 215-225.

Édua Project. *Kutatási zárójelentés 2023*. január 31.

Emberi Erőforrások Minisztériuma (2022). Tájékoztató az Ukrajnából érkező családok támogatásához a család-és gyermekjóléti szolgáltatók számára. https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2022/05/Menekult-Tajekoztato_osszedolgozott_vegleges_0525.pdf

Forray, R. K. (1997). Az iskola és a cigány család ellentétei. *Kritika*, 26(7) 16-19.

Forray, R. K. (2020). Cigányiskola vagy vegyes iskola? *Új Pedagógiai Szemle*, (5-6) 93-101.

Heidrich Balázs (2001): *Szervezeti kultúra és interkulturális menedzsment*. Human Telex Consulting, Budapest.

ICDI, International Child Development Initiative (2020). *Playhubs in local communities: the TOY for Inclusion approach*. <https://reyn.eu/wp-content/uploads/2020/07/FAQs-TOY-For-Inclusion.pdf>

Karácsonyi D., Kincses Á. (2010). Ukrán állampolgárok Magyarországon: nemzeti összetartozás és gazdasági kényszer. *Területi Statisztika*, (3), 334–349.

Rész, L. (202). Egy kisebbség kisebbsége – Kárpátaljai roma családok jellemzői a BMSZKI Gyáli Átmeneti Szállásán folyó menekültprogram tapasztalatairól. BMSZKI, Budapest.

Romaversitas Alapítvány (2022). A háború után Magyarországra érkezett kárpátaljai roma családok helyzete.

Romaversitas Alapítvány (2023). *A roma menekültek helyzete Magyarországon*. Szakpolitikai összefoglaló és ajánlások. UNHCR.

Urban, M., Lake, G., French, G., Giblin, F., Farrell, T. (2020). *Work package 6: Impact evaluation and policy recommendations Final report*. Early Childhood Research Centre, Dublin City University.